

РЕЗЮМЕ

ТОТАЛИТАРНАТА ДЪРЖАВА И ПРАВО В БЪЛГАРИЯ

1944-1989

ЕКАТЕРИНА МИХАЙЛОВА

Монографията „Тоталитарната държава и право в България 1944-1989“ разглежда развитието на българската държава и право след 9 септември 1944г. до началото на промените през 1989г. Състои се от пет глави, въведение и заключение.

Монографията разглежда както конституционни разпоредби, така и развитието на различни клонове на правото чрез приетото законодателството. Разглежданият период стартира с 9 септември 1944г. и завършва с промените, които настъпват през 1989г., когато започва демократизирането на страната ни.

Отчетено е, че законодателството протича при действието на три български конституции – Търновската конституция, Конституцията на Народна република България от 1947г. и Конституцията на Народна република България от 1971г. В това време правото се променя и като теория, и като правни норми. Правотворчеството преминава през революционното и извънредно законодателство, през въвеждането на съветската правна школа, през създаването на изцяло нови закони и първото кодифициране на законодателството ни.

В уводната част се пояснява що е тоталитарна държава и тоталитаризъм според основни изследователи на този политически режим. Прави се констатация, че същностните черти на тоталитарната държава се проявяват в изследвания период чрез законите, които я налагат и утвърждават. Направена е периодизация на базата на основните закони на страната - трите конституции, които действат в периода между 1944г. и 1989г. Първият етап е определен при действаща все още Търновска конституция. Вторият етап е период на установяване на тоталитарната държава - Конституцията от 1947г. и законите, които се приемат. Третият етап е посветен на утвърждаването на тоталитарната държава - Конституцията от 1971г.

и законодателството, което я следва. Периодизацията, която е възприета в монографията е изцяло авторска постановка.

В глава първа се разглежда българската държава в периода между разпускането на 25-то ОНС и действието на 26-то ОНС, когато управлението се реализира посредством издадените от правителството и утвърдени от Регентството наредби-закони на основата на чл.47 и 48 от ТК. Разглеждат се актовете, с които се: отменят закони; отстраняват от властови позиции лица, свързани с предходното управление; поставят в управлението лица от средите на ОФ и такива обявили се за близки до тях; реабилитират лица, репресирани от предишното управление; осъществява физическа и наказателна репресия; променя организацията и структурата на държавния, стопански и обществен живот. Съществено място е отделено на Наредбата-закон за съдене от Народен съд виновниците за въвлечане България в световната война срещу съюзните народи и за злодеянията, свързани с нея и на Наредбата-закон за защита на народната власт. Акцентираща се и върху законодателството, чрез което се провеждат изборите на 26-то ОНС, на Закона за допитване до народа за премахване на монархията и провъзгласяване на Народна Република и за свикване на Велико народно събрание, на Закона за реда, по който ще се произведе допитването до народа и избирането на народни представители за Велико народно събрание.

Глава втора е посветена на законодателството, което довежда до установяване на тоталитарна държава в България. Разгледани са събитията, които съпътстват провеждането на изборите на 6-то ВНС, като централно място е отделено на работата му. Представени са законопроектите за конституция и парламентарният дебат по тях. В същата глава са разгледани основните начала и принципи заложи в Конституцията от 1947г. и създадените институции – Народно събрание, Президиум на НС, Министерски съвет, съд и прокуратура, както и техните правомощия. Обект на изследването са и закони, свързани с осъществяването на дейността на тези институции - Закон за Президиума на НС, Закон за устройството на народните съдилища 1948г., Закон за устройство на съдилищата от 1952г., Закон за прокуратурата на Народна република България от 1948г. Закон за прокуратурата на Народна република България от 1952г., Закон за другарските съдилища от 1961г. Тази част завършва с измененията на Конституцията през 1961г., 1965г. и 1969г.

Глава трета на монографията е посветена на развитието на законодателството на социалистическата държава в първите години

след 9 септември 1944г., както и след приемането на Конституцията от 1947г. Разглежда се: гражданското право (вещно право, стопанско право, облигационно право, семейно право и наследствено право); наказателното право; процесуалното право - граждански процес, наказателни процес и административен процес. Обръща се внимание на създаването на единството на гражданското право (отменени са действащите дотогава Търговски закон и Закон за дружествата с ограничена отговорност), както и на неговите основни принципи. В областта на вещното право са разгледани: наредбите-законали, с които се конфискува и национализира имущество; кооперирането на земеделските земи; основните принципи от Конституцията от 1947г. и издадените въз основа на нея закони, с които се извършва национализация и конфискация на имущество; законодателните актове, уреждащи собствеността и владението, основно Закона за собствеността от 1951г. Акцентът при разглеждането на стопанското гражданско законодателство е върху законите за държавните предприятия, които уреждат новият тип отношения между тях. В областта на облигационното право централно място заема приетият през 1950г. Закон за задълженията и договорите, който като кодификационен закон отменя всички други актове, които имат отношение към тази материя. Сериозната трансформация в семейното право е проследена през Наредба-закон за изравняване правата на лицата от двата пола от 1944г. и Наредбата-закон за брака от 1945г., с които се въвежда гражданският брак. Следва представяне на първото кодифициране на семейното право със Закон за лицата и семейството от 1949г. и последващото приемане на Семейния кодекс в България през 1968г. Действащият и до момента Закон за наследството, който е приет през 1948г., е в основата на частта, отнасяща се до наследственото право. Относно развитието на наказателното право са отчетени първите актове, действащи през периода, непосредствено след 9 септември 1944г. до 1947г., следват новите конституционни принципи и приетите въз основа на тях закони: Наказателен закон от 1951г. и Наказателен кодекс от 1968г. В областта на процесуалното право са разгледани етапите, през които преминава гражданският процес. Отделено е място на държавния арбитраж. Основният закон, който е анализиран, е Гражданско процесуалният кодекс от 1952г. със заложените в него нови принципи и институти. Наказателният процес е развит през законите, които се приемат до Конституцията от 1947г., както и тези, които са изработени след нея, а именно - Закон за устройство на народните съдилища от 1948г. и Наказателно-процесуален кодекс от 1952г. Относно

административният процес се отбелязва закриването на Върховния административен съд и приетите закони в тази област, като Закон за административното производство 1970г.

Глава четвърта е посветена на Конституцията на Народна република България, приета през 1971г. Посочени са основните причини за приемането на новата Конституция. Отчетени са най-важните характеристики на новия основен закон, както и принципите, с които се утвърждава тоталитарната държава. Проследени са както решенията на БКП от този период от време, така и парламентарните дискусии. Отделено е специално внимание за заложеното начало за ръководната роля на БКП, както и на общественоеикономическото устройство. Предмет на изследването са институциите, създадени от Конституцията, както и техните правомощия – Народно събрание, Държавен съвет, Министерски съвет (Правителство), съд, прокуратура. Обект на изследване е и практиката в дейността на тези органи, както и законите, въз основа на които функционират - Закон за устройство на съдилищата от 1976г. и Закон за прокуратурата от 1980г.

Глава пета се спира на законодателството в България след приемането на Конституцията през 1971г. Разглеждат се само тези дялове от правото, в които има съществени изменения или са създадени изцяло нови закони. Отчетено е новото, което допълва или променя принципи и институти. В областта на вещното право се отбелязват новите конституционни решения, които заменят частната собственост с лична такава - Закон за собствеността на гражданите и Закон за териториално и селищно устройство от 1973г. Промяната в стопанското право е отбелязано с Указ №56 за стопанска дейност от 1989г., чрез който започват първите стъпки на приватизация на държавно имущество. Новият Семейен кодекс от 1985г. е в центъра на развитието на семейното право. Обект на изследване са и някои посъществени изменения в Наказателния кодекс. В областта на процесуалното право е отделено място за новият Наказателно-процесуален кодекс от 1974г. и Законът за административното производство от 1970г.

В заключителната част са посочени някои съществени промени, извършени непосредствено след събитията от 10 ноември 1989 г., изразяващи се в отмяна и изменения на законодателството.

Изследването използва интердисциплинарни методи, тъй като се спира от една страна на правните теории и законодателството, а от

друга страна засяга и въпроси от историографията и политическите науки, тъй като проследява и анализира и практиката.

За изработването на монографията са използвани 142 публикации и монографии, като в голямата си част те са на автори, творили по времето на социализма. 9 са източниците, които са ползвани от електронни сайтове. Парламентарните дебати от 95 стенографски дневници на Народното събрание са подпомогнали изследването. Броят на посочените Държавни вестници е 124.